

dien na het vervaardigen van de nieuwe C-prothese in een aantal gevallen toch post-prothetische behandeling noodzakelijk is, kan, met uitzondering van de absolute kaakverhoging, de vervaardigde nieuwe prothese worden aangepast.

Door het volgen van deze indicatieroute kan in sommige gevallen een operatieve ingreep voorkomen worden. De méér-inspanning van de C-prothese kan dan zowel tandheelkundig, financieel als sociaal voor patiënt, ziektekostenverzekeraar als behandelend tandarts en/of specialist een 'minder-inspanning' tot gevolg hebben. Nader onderzoek in deze wordt aanbevolen.

Uit het voorgaande blijkt dat in Amsterdam vooralsnog de opvang van de edentate patiënt voornamelijk wordt gerealiseerd in het behandelingscentrumstelsel. De C-prothesemethode geniet voor de tandarts-medewerker ziekenfonds in de huispraktijk om voor hem moverende redenen – het direct betalen van de cursuskosten en het zelf bijpassen van de meerkosten van het tandtechnisch laboratorium – niet de voorkeur.

- ¹³ VAN DER KUY P. Reducing residual ridge reduction. Amsterdam: Vrije Universiteit, 1981. Academisch proefschrift.
- ¹⁴ CARLSSON GE, PERSSON G. Morphologic changes of the mandible after extraction and wearing of dentures: a longitudinal, clinical and X-ray cephalometric study covering five years. *Odontol Rev* 1967; 18: 27-54.
- ¹⁵ TALLGREN A. The continuing reduction of the residual alveolar ridges in complete denture wearers: a mixed longitudinal study covering 25 years. *J Prosthet Dent* 1972; 27: 120-8.
- ¹⁶ ATWOOD DA. The reduction of residual ridges: A major oral disease entity. *J Prosthet Dent* 1971; 26: 266-79.
- ¹⁷ SCHOENMAKER AJA. Mededeling aan de leden van de Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Tandheelkunde. *Ned Tandartsenbl* 1977; 32: 673.
- ¹⁸ LEHMANN K. Die Herstellung von totalen Prothesen im Mittelwert-artikulator. *Dental-Labor* 1977; 25: 185-8.
- ¹⁹ LIONI J, MEIJER F, ROBIJNS HPG, VELDHUIS AAH. Cursus volledige prothese in Amsterdam. *Ned Tandartsenbl* 1979; 34: 602-5; 1980; 35: 343-5.
- ²⁰ VELDHUIS AAH, MEIJER F, VAN DE BRAAK AA, LIONI J, ROBIJNS HPG. Verslag van de P.A.O.T.-cursus volledige prothese. *Ned Tijdschr Tandheelkd* 1982; 89: 433-6.
- ²¹ VAN DER VEN JF, VON JESSEN JOFC, TEMPEL FJ, FLÖGEL GE, SILLEVIS SMITT PAE. De behandeling van de edentate patiënt. *Ned Tandartsenbl* 1974; 29: 364-8.
- ²² RUYTEN JM. Sociale Tandheelkunde nu en in de toekomst. Syllabus bij het wetenschappelijk congres t.g.v. het tweede lustrum van de sectie Tandartsen Medewerkers Ziekenfondsen van de Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Tandheelkunde op 9 mei 1981, pg. 59.
- ²³ LEKKAS C, SWART JGN. De reductie van de processus alveolaris. *Ned Tijdschr Tandheelkd* 1984; 91: 41-6.
- ²⁴ KANTOROWICZ B, VAN DER VEEN J. De verzorging van het kunstgebit. *Ned Tijdschr Tandheelkd* 1952; 59: 196-211.
- ²⁵ BERGMAN B, CARLSSON GE, HEDEGARD B. A longitudinal study of two years of a number of full denture cases. *Acta Odontol Scand* 1964; 22: 3-16.
- ²⁶ BERGMAN B, CARLSSON GE. Review of 54 complete dentures wearers, patients opinions one year after treatment. *Acta Odontol Scand* 1972; 30: 399-414.
- ²⁷ DE KOOMEN HA. De verhoging van de geresorbte mandibula. Nijmegen: Katholieke Universiteit, 1982. Academisch proefschrift.
- ²⁸ KALK W, VELDHUIS AAH. De ontwikkeling van een voorlichtingsbrochure voor de Nederlandse gebitsprothesedragers. *Ned Tandartsenbl* 1978; 33: 918-20.
- ²⁹ DEKKERS F. Het tandheelkundig jaar 1981. Utrecht/Antwerpen: Bohn, Scheltema en Holkema, 1981: 194.
- ³⁰ EIJKMAN MAJ. Tandarts en patiëntenvoorlichting. Een terreinverkenning in de (T.) G.V.O. Amsterdam: Vrije Universiteit, 1979. Academisch proefschrift.

E.-M. SOBKOWIAK, H. WEGNER. *Konservierende Stomatologie*. Tweede druk, 298 pag., 320 afb., 16 tab. Johann Ambrosius Barth, Leipzig 1985. Prijs M 32,-. Bestelnr. 793 526 8.

Het boek is duidelijk uit twee zelfstandige delen samengesteld. Het eerste deel (auteur Wegner) beschrijft de historische ontwikkeling van de gebitselementen, de harde tandweefsels, de anomalieën en de ontwikkelingsstoornissen. Zij worden in de eerste twee hoofdstukken weliswaar beknopt, doch redelijk volledig beschreven. In hoofdstuk 3 worden de gevolgen van acute en chronische traumata aan doorgebroken tanden en ook de therapie zeer minimaal besproken. Tandcariës en preventie worden vrij oppervlakkig – zonder in te gaan op nieuwe inzichten – behandeld in de hoofdstukken 4 en 5. Hetzelfde kan worden gezegd van de therapie van het carieuze defect in hoofdstuk 6. De plastische en gietbare restauratiematerialen worden belicht vanuit een klassieke, traditionele kijk op conserverende tandheelkunde.

Het tweede deel (auteur Sobkowiak) is geheel gewijd aan de endodontologie en begint met een korte beschrijving van de histologie van de pulpa en het dentine in hoofdstuk 7 en de histopathologie van de

pulpa en het periapicale gebied in hoofdstuk 8. De klinische aspecten (van deze processen) worden kort en schematisch in hoofdstuk 9 beschreven. De therapie van de aangetaste pulpa en het dentinesysteem in het laatste hoofdstuk neemt het grootste deel van de endodontie in. Deze begint met de behandeling van de dentinewond, waarin zinkoxyde-eugenolpreparaten centraal staan, maar ook kort Ca(OH)₂-impregneermiddelen, lakken en liners aan bod komen. Vervolgens worden de therapieën voor de aangetaste, maar nog te herstellen pulpa, zoals de directe en indirecte overkapping als ook de vitaal-amputatie met indicatie en contra-indicatie beschreven. Ook de toepassing van corticosteroïdpreparaten wordt daarbij aangeroerd. De topografie en de pulpa, de behandeling van de onherstelbaar aangetaste pulpa en het bijbehorende endodontische instrumentarium neemt het grootste gedeelte van dit deel in beslag. De gebruikelijke technieken en materialen voor de wortelkanaalbehandeling worden behandeld, waarbij ook aandacht is besteed aan de lengtebepaling op elektrometrische wijze en de bactericide werking, ter plaatse van de periapex, via de hydroxyl-ionofereze.

Concluderend kan worden gesteld, dat het boek de conserverende tandheelkunde op een vrij conservatieve wijze behandelt

zonder in deze tweede druk in te gaan op nieuwe ontwikkelingen op dit gebied. De foto's bij de tekst zijn bovendien van matige kwaliteit. Het boek heeft te weinig diepgang om als naslagwerk voor studenten en algemeen-practici te worden aanbevolen.

J. E. Wiegman, Groningen

L. BOON (samensteller). *Ethiek, Recht en Zorg; Dilemma's bij Euthanasie, AIDS, Begin van Leven en Grenzen van Zorg*. Ontwikkelingen in de Gezondheidszorg, deel 4. 121 pag's. Stichting SYMPOZ, Amstelveen 1986. Prijs f 19,50. ISBN 90 71725 01 4.

Op het eerste gezicht lijkt het vreemd dit symposiumverslag te bespreken voor tandartsen. De ondertitel vermeldt echter onder andere dat dilemma's ten aanzien van AIDS ter sprake komen. De bijdragen daarover zijn bijzonder boeiend en hoewel niet direct daarvoor bedoeld wel degelijk relevant voor de tandarts. Moet bijvoorbeeld een patiënt, die weet dat hij besmet is met het AIDS-virus, dat altijd aan zijn tandarts melden? Wat moet de houding van de tandarts zijn, wanneer hij of zij op grond van een laesie van het tandvlees of het mondslijmvlies denkt aan de mogelijk-

heid van een uiting van besmetting met het AIDS-virus? Stuk voor stuk interessante vragen, waarop de Redactie in ander verband nog uitvoerig zal terugkomen. Voor belangstellenden is het verslag, uitgegeven in een verzorgde en prettig leesbare vorm, verkrijgbaar bij de Stichting Sympoz, Plantsoen Laanhorn 17, 1181 BE te Amstelveen (door overmaking van f 19,50 op giro 522866 of bankrekening 39.23.84.841 t.n.v. Stichting SYMPOZ, Amstelveen, onder vermelding van boek DH).

I. van der Waal, Oegstgeest

L.W. OLTHOFF. *Comminution and neuromuscular mechanisms in human mastication*. 186 pag. Academisch proefschrift, rijksuniversiteit te Utrecht, 1986.

In dit proefschrift wordt experimenteel onderzoek naar de kauwfunctie beschreven. Daartoe wordt een aantal grootheden in hun onderlinge verband behandeld, zoals de mate van verkleining van voedsel, de beweging van de onderkaak en de activiteit van een aantal daarbij betrokken spieren.

De introductie is een beknopte, maar tegelijkertijd wat kennis betreft, een uitgebreide samenvatting van de beschikbare literatuur. Hoofdstuk 2 beschrijft het gebruik van Optosil als testvoedsel. De resultaten tonen aan dat het mogelijk is het kauwendement reproduceerbaar te kwantificeren.

Hoofdstuk 3 handelt over experimenteel kauwen. Ook hier blijkt dat Optosil een juist materiaal is wanneer het nodig is de kauwefficiëntie van patiënten te testen. Goudse kaas is echter ook bruikbaar. De discussie hierover is uitgebreid en waarschijnlijk mist alleen de liefhebber van kaas informatie over de vraag in hoeverre het gebruik van jonge dan wel belegen Goudse kaas de uitkomsten van de test zal beïnvloeden. Hoofdstuk 4 geeft een nauwkeurige beschrijving van geavanceerde mathematische calculaties bij het vaststellen van 'comminution matrixes' voor verkleining en selectie. Selectie lijkt de belangrijkste parameter te zijn voor comminutie.

De individuele verschillen in kauwpatroon worden besproken in hoofdstuk 5 tegen de achtergrond van een spectrum van factoren zoals occlusie tot aan invloeden vanuit het centrale zenuwstelsel. Hoe dan ook, perifere stimuli blijken een belangrijke rol te spelen bij de aanzet tot additionele spieractiviteit die nodig is om de weerstand van het voedsel te overwinnen. De additionele spieractiviteit helpt de programma-generator om het kauwritme te handhaven en de onderkaak in 'centrale occlusie' te geleiden. In hoofdstuk 6 bevestigt de auteur de resultaten van eerdere studies door te stellen dat andere factoren

dan occlusiefactoren een uiterst belangrijke rol spelen voor een optimale kauwfunctie.

De ideeën over toekomstige studies zijn realistisch en zeer zeker noodzakelijk voor een reële poging voor een beter begrip van de functies van het kauwstelsel.

De definities, zoals gegeven aan het einde, kwamen bij mij als verwarrend over. De tekst geeft weliswaar een bruikbare beschrijving van de gebruikte terminologie, maar het zou het lezen van het boekwerk vergemakkelijken wanneer de frequent gebruikte afkortingen van hoofdstuk 4 en 5 apart waren gerubriceerd en gedefinieerd.

Naar mijn mening is het proefschrift een goed stuk werk binnen de tandheelkunde. Het toont zeer zeker ook de voortdurende noodzaak van interdisciplinaire samenwerking. De behoefte aan beter inzicht in normale functies van het kauwstelsel is groot. Los van de algemeen nationale economische omstandigheden moet deze vorm van onderzoek worden gestimuleerd en niet worden teruggedrongen. Het is de enige mogelijkheid voor beter begrip van de biologische mechanismen achter tandheelkundige pathologie en vergroot daarmee de efficiëntie van tandheelkundig klinisch handelen.

T. L. Hansson, Amsterdam

J. F. OSBORN. *Implantatwerkstoff Hydroxylapatitkeramik*. 313 pag., 146 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin, Chicago, London, Rio de Janeiro, Tokyo 1985. Prijs DM 248,-. ISBN 3 87652 509 8.

In de inleidende hoofdstukken 1 tot en met 3 worden de anatomie van het bot, de ombouwprocessen daarvan en het begrip biocompatibiliteit besproken.

Na deze inleiding bediscussieert Osborn het experimentele onderzoek wat op bovengenoemde gebieden is uitgevoerd met hydroxylapatiet. Dit voert van de ontwikkeling van de produktietechnieken naar de ontwikkeling van onderzoeksmethoden op het gebied van celculturen en implantatie bij proefdieren tot vele evaluatiemethoden na het klinisch verloop van de experimenten, zoals röntgen, lichtmicroscopie, fluorescentie-microscopie, vele vormen van elektronenmicroscopie en geavanceerde micro-analysetechnieken. De resultaten van het onderzoek met al deze technieken heeft Osborn eerder in de vakliteratuur gepubliceerd. In deze uitgave worden ze echter op indrukwekkende wijze, met fraaie kleurenafbeeldingen, met elkaar in verband gebracht en tevens geplaatst naast de resultaten van andere onderzoeksgroepen. Daarmee wordt een breed overzicht van de stand van zaken in het basale onderzoek gegeven door de gedetailleerde weer-

gave van veel deelonderzoeken, die ieder door de auteur worden belicht en bediscussieerd. Dit levert echter geen eenvoudige conclusies op. Integendeel, door de veelheid van de beschreven experimenten en resultaten lijkt de complexiteit van de materie en de onmogelijkheid van eenvoudige oplossingen en uitkomsten slechts duidelijker gemaakt te worden. Dat Osborn keer op keer concludeert dat het biologisch gedrag van het synthetische hydroxylapatiet zeer gunstig is en dat alle resultaten aangeven dat het nagenoeg identiek is aan dat van organische botsubstantie blijkt het duidelijkst uit het relatief korte, laatste hoofdstuk 'Klinische Anwendungen'. Hierin wordt een aantal toepassingen van granulaten en blokken hydroxylapatiet getoond en bediscussieerd. Deze botvervangende toepassingen betreffen vooral correctie van resorptiedefecten in het frontgebied van de maxilla, kaakverhogingen, toepassingen in de parodontologie en toepassingen in orthopedie en algemene (trauma) chirurgie. De auteur concludeert daarbij, dat duidelijk is dat het biologische, basale onderzoek veel mogelijkheden voor therapieën in de kliniek heeft aangedragen, maar dat door het tot op heden nog geringe aantal toepassingen in de kliniek juist daar in de toekomst het onderzoek zal moeten worden voortgezet en de resultaten uit het basis-onderzoek zullen moeten worden bevestigd. Voor allen die hydroxylapatiet inmiddels toepassen of daarin geïnteresseerd zijn is het boek, mede door de uitgebreide literatuurlijst en het duidelijke 'Sachwortregister', aan te bevelen, vooral als naslagwerk voor het biologische hoe en waarom van hydroxylapatiet.

C. de Putter, Abcoude

G. LANG, H. T. VAN DER MOLEN: *Psychologische gespreksvoering*. 172 pag. H. Nelissen b.v., Baarn 1984. Prijs f 39,90 ISBN 90 244 0994 2.

In dit boek staan uitgangspunten over het omgaan met mensen met persoonlijke problemen. Eerst bespreken de auteurs de gezindheid van de hulpverlener tegenover de cliënt. Om de eigen *gezindheid* als hulpverlener onder de loep te nemen kan men zich de volgende drie vragen stellen.

Hoe wil ik dat mensen leven en wat wil ik met ze bereiken?

Hoe wil ik dat doen?

Welk belang staat er voor mij als hulpverlener op het spel?

Hierna volgt een bespreking van enkele hoofdthema's van de cliënt-gerichte benadering van Rogers, zoals zelf-actualisatie, onvoorwaardelijke acceptatie, echtheid en empathie. De kritiek die vervolgens op Roger's opvatting en methode wordt gegeven, doet geen afbreuk aan de essentie van

de cliënt-gerichte benadering. Het bijzondere van dit boek is juist dat de auteurs erin zijn geslaagd om de Rogeriaanse gespreksvoering met leertheoretische en cognitief psychologische opvattingen te verrijken. Zij baseren zich daarbij op voorbeelden, eigen handelingen en (toekomstig) gedrag door consequenties gereguleerd.

Bij het reguleren van gedrag speelt ook de persoon als informatieverwerker een rol. Ervaren consequenties van handelen doen verwachtingen ontstaan. De hulpverlener kan een actieve rol spelen in het *beïnvloeden van verwachtingen* van zijn cliënt. In de praktijk zal menig tandarts ervaren hebben dat bij patiënten (onjuiste) verwachtingen over bijvoorbeeld angstverwekkende situaties en pijnlijke ingrepen of verwachtingen over het resultaat van een nieuwe volledige prothese, bij de behandeling een grote rol spelen. In dit kader is kennis van de sociaal-leertheoretische benadering (Bandura, 1977 en Mischel, 1973) zeer nuttig. Aansluitend levert de theorie van Wexler (1974), een informatie-theoreticus uit de Rogeriaanse school, een verhelderende bijdrage voor een goed begrip van hetgeen er gebeurt bij het verwerken van informatie in algemene zin.

De taal, de manier waarop patiënten problemen of klachten verwoorden en door beelden of voorstellingen 'overseinen', speelt een belangrijke rol. Problemen kunnen door taal juist wel of niet worden verhelderd. De rol van de gesprekspartner i.c. de tandarts, is gericht op probleemverheldering. De tandarts kan daarbij gebruik maken van twee belangrijke principes: differentiatie en integratie. Met differentiatie, te bereiken door nuancerende vaardigheden zoals doorvragen, confronteren en de hier-en-nu situatie te bespreken, wordt verfijning en nuancering (verandering) in de beleving van het probleem aangebracht. Het probleem wordt concreter.

Met integratie worden verbanden gelegd en krijgt men overzicht. Er ontstaat een ordelijk geheel en men kan dan meer informatie opnemen. Integratie wordt bewerkstelligd door het leggen van verbanden, interpreteren, samenvatten van inhoud of gevoel en informatie geven. De tandarts kan bijvoorbeeld een patiënt informeren over de verschillende mogelijkheden om hem te helpen. De patiënt krijgt dan een andere kijk op zijn problemen en wordt actief betrokken in het oplossen van zijn probleem.

De auteurs bespreken vier rollen voor de hulpverlener: vertrouwensfiguur, detective, docent en coach. Deze rollen worden in verband gebracht met de drie hoofdfasen van een gesprek: probleem-verheldering, probleem-nuancering en probleem-behandeling. In de laatste drie hoofdstukken van dit boek worden in concrete vorm gespreksvaardigheden en strategieën bij het behandelen van problemen

besproken.

Een nuttig boek, ook voor de tandarts. Er staan bruikbare literatuurverwijzingen in en heldere praktische voorbeelden. De auteurs zijn erin geslaagd drie belangrijke psychologische stromingen te integreren in de praktijk van de gespreksvoering.

M. P. M. A. Duyx, Amsterdam

A. H. GEERING EN M. KUNDERT. Total- und Hybridprothetik. 226 pag., 628 afb. Georg Thieme Verlag, Stuttgart, New York 1986. Prijs DM 298,-. ISBN 3 13 670001 5.

In deze wel heel fraai uitgevoerde kleuren-atlas worden de procedures voor het vervaardigen van een volledige gebitsprothese en de overkappingsprothese getoond. Het boek is echter meer dan een platenatlas. Het is een compleet tekstboek, met dien verstande dat de tekst uiterst kort is gehouden. Met name het vervaardigen van een volledige gebitsprothese wordt heel volledig besproken, inclusief de verschillende techniekfasen. De auteurs zijn aanhangers van de 'methode volgens Gerber'. Opvallend is dat alle definitieve afdrucken voor de volledige prothese met zinkoxyde-eugenolpasta zijn gemaakt en dat de protheses worden geperst van zelfpolymeriserende kunsthar, waarna men de polymerisatie bij verhoogde druk en temperatuur laat verlopen.

Het werk is voorzien van een overzicht van aanbevolen naslagwerken, een lijst van de geciteerde literatuur en een register.

Het boek is een lust voor het oog en een sieraad voor de boekenkast. Kortom aanbevolen!

A. C. M. van de Poel, Winsum

M. KLEINROK. Diagnostik und Therapie von Okklusionsstörungen. 260 pag., 198 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin, Chicago, London, São Paulo, Tokyo 1986. Prijs DM 240,-. ISBN 3 87652 454 7.

De schrijfster hanteert een drietal uitgangspunten die bij de behandeling van functiestoornissen van het kauworgaan in acht moeten worden genomen.

1. Herstel van de instabiele occlusie/articulatie en het vasthouden van het resultaat daarvan door herstel van de continuïteit van de tandbogen.
2. Herstel van de juiste kaakrelatie en daardoor herstel van de juiste intra-articulare verhoudingen in het kaakgewricht.
3. Rehabilitatie van de functie van de kauwspieren.

Afwijkingen in de occlusie/articulatie zijn volgens de auteur de oorzaak van vrijwel

alle pijn-dysfunctieklaachten. Deze afwijkingen kunnen worden opgespoord en geregistreerd met behulp van de 'Funktio-graph' van Kleinrok. De werking daarvan berust op het principe van de intra-orale gotische boogregistratie. Apparaat en werkwijze zijn grondig beschreven. Het boek wordt afgesloten met een beschrijving van 19 patiënten, een uitgebreide literatuurlijst en een register. Alle gehanteerde begrippen worden vooraf goed gedefinieerd. Zonder haar verouderde 'mechanische benadering' te onderschrijven kan – naar mening van de recensent – het beschreven apparaat bij het analyseren van de occlusie/articulatie zeker van nut zijn.

A. C. M. van de Poel, Winsum

A. W. M. DOPPEN. Anatomie en fysiologie in de tandheelkunde. 186 pag. Bohn, Scheltema en Holkema, Utrecht/Antwerpen 1985. Prijs f 39,50. ISBN 90 313 0710 6.

Dit boek is het tweede van een drietal, bij dezelfde uitgever verschenen, boeken voor tandartsassistenten-in-opleiding. Ze zijn opgenomen in een reeks studieboeken voor het middelbaar beroepsonderwijs, afdeling Assistenten in de Gezondheidszorg (m.b.o.-A.G.). Het eerste boek betrof de 'Praktische verrichtingen van de tandarts-assistent' (besproken in Ned Tijdschr Tandheelkd 1986; 93:137), het thans verschenen werk is gewijd aan enkele theoretische basisvakken: anatomie, fysiologie en pathologie. Maar het boek biedt aanzienlijk meer dan de titel zou doen vermoeden. In feite komen de anatomie en de fysiologie slechts in het eerste hoofdstuk aan de orde. In de drie volgende hoofdstukken worden de 'Pathologie van gebit en mond', 'Mondheelkunde en Kaakchirurgie' en de 'Geneesmiddelenleer' besproken.

In hoofdstuk I worden anatomie en fysiologie van hoofd, hals en kauwstelsel beschreven. Hierin speelt uiteraard de mond, met gebit en omringende structuren, de belangrijkste rol. Ook de gebitsontwikkeling en de gebitsrelaties worden behandeld. Het is een gelukkige gedachte geweest de anatomie en de fysiologie in combinatie met elkaar te behandelen. Dit biedt immers de gelegenheid bij de morfologische beschrijvingen in te gaan op de relatie tussen vorm en functie. Tegenc het ontbreken van kleurenfoto's staan vele tekeningen die, hoewel soms iets te schematisch, van uitstekende kwaliteit zijn. In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op de algemene pathologie, maar de speciële pathologie komt uiteraard het uitvoerigst aan de orde. De cariologie wordt uitgebreid behandeld, terwijl de parodontologie elders – nl. bij mondheelkunde – een plaats

heeft gekregen.

Het hoofdstuk 'Mondheelkunde en kaakchirurgie' bevat veel achtergrondinformatie, die ook voor de tandartsassistent(e) nuttig is. In dit hoofdstuk is – merkwaaardigerwijs – ook een gedeelte opgenomen over orthodontische afwijkingen. Aan dit onderwerp had beter een apart hoofdstuk kunnen worden gewijd. De 'Geneesmiddelenleer' wordt zo uitgebreid behandeld, dat men zich kan afvragen of de geboden hoeveelheid leerstof niet aanzienlijk meer is dan voor een tandartsassistent(e) noodzakelijk is om te weten.

Belangrijk is echter dat er thans een goed Nederlandstalig leerboek is over een essentieel gedeelte van de theoretische opleiding tot tandartsassistent. Naar de bij deze opleiding betrokkenen zal het boek zijn weg dan ook ongetwijfeld wel vinden. Reeds in de praktijk werkzame tandartsassistenten, evenals mondhygiënisten en tandtechnici, al dan niet in opleiding, zullen er eveneens profijt van kunnen hebben.

H. Orbaan, Amstelveen

P. A. BLIJDDORP. De invloed van de leeftijd van sluiten van het palatum bij de schisispatiënt op kaakgroei, K.N.O.-status, spraak en persoonlijkheid. 107 pag. Academisch proefschrift, rijksuniversiteit te Utrecht, 1984.

Dit 107 pagina's tellende proefschrift bevat een onderzoeksverslag van de behandelingsresultaten bij kinderen met een aangeboren lip-, kaak- en verhemeltespleet. Deze kinderen werden allen door Prof. J. W. A. Tjebbes in Utrecht geopereerd.

De invloed van het tijdstip van sluiten van het verhemelte op verschillende ontwikkelingsaspecten werd nagegaan. Bij 51 kinderen in de leeftijd van circa drie jaar en bij 54 kinderen in de leeftijd van circa zes jaar werden in de jaren 1940-1973 operaties uitgevoerd. Onduidelijk blijft de indicatie voor de keuze van de leeftijd waarop de operatie werd uitgevoerd. Voorts is het de vraag, of circa 30 jaar lang dezelfde methode werd toegepast.

Verskillende aspecten van de ontwikkeling werden onderzocht bij de patiënten, die inmiddels de volwassenheid hebben bereikt.

– De uiteindelijke vorm van de kaken, summier vastgelegd door metingen op röntgenschedelprofielfoto's en op gebitsmodellen.

– Het gehoor, gemeten met behulp van audiometrie en rinomanometrie.

– De spraak, geëvalueerd door middel van klinisch en radiologisch onderzoek.

– De persoonlijkheidsontwikkeling en lichamelijke gezondheid, beoordeeld op basis van anamnestiche gegevens.

Het onderzoek toont geen statistisch significante verschillen aan bij deze volwassen patiënten voor zover het de eerste drie onderzochte aspecten betreft. Met betrekking tot het vierde aspect: de schoolopleiding bleek bij op zesjarige leeftijd geopereerde patiënten gemiddeld op een wat hoger niveau te liggen dan bij de op ongeveer driejarige leeftijd geopereerde patiënten. Al met al zijn dit vage resultaten, die niet veel houvast bieden voor het tijdstip waarop de behandeling van patiënten met aangeboren afwijkingen van lip, kaak en verhemelte zou moeten plaatsvinden.

Ofschoon het de onderzoeker niet mogelijk is geweest aanbevelingen met betrekking tot het optimale tijdstip van operatie te doen, is het retrospectief onderzoek zeker van historische interesse, in verband met het beschikbare unieke patiëntenmateriaal.

Voor medische en tandheelkundige specialisten, betrokken bij de behandeling van schisispatiënten, is het proefschrift zeer zeker interessant.

B. Prah-Andersen, Hilversum

Correspondentie deze rubriek betreffende te richten aan:
Dr. A. S. H. Duinkerke, Otto Eerelmanweg 2, 9761 HZ Eelde.

Excerpta odontologica

SECTIE II CARIËSONDERZOEK

992. Cariologische aspecten van de werking van chloorhexidine

In dit literatuuronderzoek geven de auteurs een overzicht van de toepassing van chloorhexidine in tand- en mondheelkunde. Voor zover het cariologische aspecten betreft is het voornaamste in onderstaand referaat opgenomen. Voor parodontologische en andere aspecten wordt verwezen naar Sectie X, nr. 819 in deze aflevering. Tevens moge er de aandacht op worden gevestigd dat chloorhexidine in de Verenigde Staten voorlopig alleen op recept verkrijgbaar is.

Chloorhexidine werd laat in de jaren veertig bij het speuren naar een antiviraal middel ontdekt. Als zodanig bleek het niet te voldoen, maar wel bleek het in hoge mate werkzaam te zijn tegen de meeste Gram-positieve en Gram-negatieve micro-organismen.

Omdat het bovendien weinig bijwerkingen toonde en de kans op sensibilisatie gering bleek, vond het al spoedig toepassing in onder andere de gynaecologie en de urologie, alsook bij de behandeling van brandwonden en huidinfecties. Alleen bij rechtstreeks contact met het middenoor en de cornea bleek het toxisch.

In de tandheelkunde heeft het middel, in de vorm van mondspoeling (0,2%) of van gel (1%), zijn waarde getoond bij de bestrijding van cariësverwekkende bacteriën. Het is een sterke base en het bezit de grootste stabiliteit in de vorm van zouten. Het meest gebruikte zout is het digluconaat, omdat dit bijzonder goed in water oplosbaar is. Bij eventueel inslikken – uiteraard in kleine doses – bestaat geen gevaar voor een toxisch effect.

De werking berust voornamelijk op adsorptie van chloorhexidine aan de celwand van de ervoor gevoelige micro-organismen. Ook bij lage concentraties lekken dan substanties met een laag moleculairge-

wicht, zoals kalium en fosfor, uit. Dit heeft een bacteriostatisch effect tot gevolg. In hogere concentraties bezit chloorhexidine een bactericide werking. Het middel hecht zich niet alleen aan het hydroxy-apatiet van de glazuuroppervlakken, maar tevens aan de zich daarop bevindende plaque, respectievelijk het beslag op het mond-slijmvlies. Een gunstige omstandigheid is dat *S. mutans* zeer gevoelig is voor chloorhexidine, *S. sanguis* daarentegen veel minder.

De invloed op mondbacteriën is afhankelijk van de tijdsduur van de applicatie. Zo noteerden sommige auteurs een reductie van het totale aantal aëroben en anaëroben in het speeksel met 85 tot 90% na 40 dagen mond spoelen met 10 ml 0,2% chloorhexidine. Na nog langere tijd bleek de reductie af te nemen, hetgeen zou kunnen wijzen op een groeiende resistentie tegen het middel. Inactivering door toevoeging van organische substanties, zoals smaakstoffen, is